

Faoliyat Xavfsizligini Ta'minlash Usullari Xususida

*Axrarov Bobir Baxadirovich*¹

Annotatsiya: Odam umrining ko'p vaqtini mehnat egallaydi, agar inson ish faoliyatida o'rnatilgan barcha tartib-qoidalarga rioya qilmasa, bu, o'z navbatida, inson mehnat faoliyatiga va sog'ligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ishlab chiqarish sharoiti - bu insonni o'rab turgan atrof muhitning bir qismini tashkil qilib, uning tarkibiga tabiat-iqlimga bog'liq bo'lgan hamda insonning kasbiy faoliyatiga ta'sir etuvchi xavfli va zararli omillar (shovqin, silkinish, zaharli tutunlar, gazlar, changlar, nurlanishlar va hokazo) kiradi.

Kalit so'zlar: inson, xavf, faoliyat, xavfsizlik, yong'in, harorat, bosim, gomosfera, texnosfera, xavfsizlik, tabiat.

Ma'lumki, xavfsizlik - hayot faoliyati xavfsizligining asosiy o'zagini tashkil etadi, u inson faoliyatining holati hisoblanadi. Bu holatda insonlar ma'lum ehtimollikda yuzaga kelayotgan xavflarni bartaraf qilishga harakat qiladi. Ammo hamma holatlarda ham xavflarni bartaraf qilish imkoniyati bo'lmaydi.

Masalan, yong'in xavfida: yong'inning boshlang'ich fazasida o'chirish mumkin bo'lsa, asosiy yong'in fazasida o'chirish imkoniyatlari chegaralanib qoladi. Yoki biror texnologik jarayonlarda amal qilayotgan ko'rsatkichlar: harorat, bosim ko'rsatkichlari birdan o'zgarishga uchrasa, texnologik jarayonni boshqarish darajasi (xavfsizlikni ta'minlash) cheklanishi mumkin, natijada yo yong'in chiqadi, yo portlaydi, yoki ishlab chiqarilayotgan mahsulot yaroqsiz holga kelib, atrof muhitga to'kilishi mumkin.

Xavfsizlikni ta'minlashda quyidagi tushunchalar kiritiladi: gomosfera va texnosfera.

Gomosfera - insonning faoliyat jarayonida uning turgan o'rni tushuniladi. Masalan, ishlovchining obyektidagi, sexdagi, bo'limdagi joyi.

Texnosfera - ishlovchining doimiy ravishda ish jarayonidagi xavfli joyi. Masalan, ishchining tokar yoki frezer dastgohidagi ish joyi yoki payvandlovchining bevosita payvandlanayotgan qismlar holatidagi ish joyi tushuniladi.

Xavfsizlikni ta'minlashning 3 uslubi mavjud:

1. Gomosfera bilan texnosferani bir-biridan vaqt yoki joy jihatdan uzoqlashtirish usuli, bu usulda ishlab chiqarish jarayonini mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish, jihoz, uskunalarni masofadan turib boshqarish, robotlarni qo'llash va boshqa boshqaruv tizimlari orqali amalga oshiriladi. Masalan, konserva sanoatida sharbatlar ishlab chiqarishda, atom elektr stansiyalarida texnologik jarayonlarni boshqarishda, avtomobilsozlikda yig'ish jarayonidagi ishlarni bajarishda masofadan turib mexanizatsiyalashtirilgan jarayonlar orqali boshqariladi.
2. Xavfsizlik qoidarini qo'llab xavflarni bartaraf qiliish yoki texnosfera (ishlab chiqarish muhiti)ni normallashtirish hamda texnosfera xarakteristikalarini, inson xarakteristikalarini xarakteristikalariga moslashtirishga asoslangan. Bunda gomosfera va texnosfera ko'rsatkichlari bir-biriga yaqinlashtiradi. Bu usul ishlovchilarni shovqin, chang, gaz, yoritilganlik, harorat, jarohatlanish va boshqa xavfli omillardan himoya qilishga qaratilgan tadbirlar majmuasini hamda xavfsiz uskuna jihozlarni qo'llash orqali amalga oshiriladi. Masalan, to'qimachilik kombinatlarida

¹ Hayot vavfsizligi kafedrası, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

yuzaga keladigan ishlab chiqarish changlari; jihozlardan chiqadigan shovqin, ish joylarning yoritilganligi va boshqa ko'rsatkichlar me'yor darajalarida bo'lishi talab etiladi.

3. Ish joylaridagi ishlovchilarni himoya vositalari yordamida himoyalashga asoslangan. Bunda texnosfera xarakteristikalarini o'zgartirish uchun har xil himoya vositalari qo'llaniladi. Masalan, shovqin chiqadigan ishlab chiqarish tarmoqlarida shovqinga qarshi qurilmalar, kimyo sanoatida zaharli gazlarni ish joyidan kamaytiruvchi-so'ruvchi shkaflar, yuqori haroratli ish joylarida sovitish qurilmalarini ishlatish, zaharli kimyoviy moddalar ishlatiladigan joylarda inson organizmini himoya qiluvchi vositalarni qo'llash va boshqalarni aytish mumkin. Ammo real shart-sharoitlarda yuqoridagi usullarning faqat bittasini qo'llash orqali ishlovchilarning zaruriy xavfsizlik darajasini ta'minlash mumkin bo'lmaydi.

Texnosferada ishlovchilarga zararli va xavfli ishlab chiqarish omillarining ta'sirini kamaytirish yoki oldini olish uchun turli maqsadli himoya vositalari qurilmalari qo'llaniladi. Himoya vositalari quyidagilarni ta'minlashi lozim:

- texnosferadagi (ish zonasidagi) xavfli va zararli moddalar miqdorini kamaytirish, ularning ta'sirini uzozlashtirish yoki haydashi (so'ruvchi shkaflar, havo almashtirgich yordamida);
- zararli omillar miqdorini belgilangan darajadagi sanitar normagacha kamaytirilishi;
- texnologik jarayon buzilganda paydo bo'ladigan salbiy omillardan himoya qilinishi.

Himoya vositalari har bir zararli holat uchun mehnat xavfsizligi talablariga asoslanib qo'llaniladi. Himoya vositalari qo'llanilish xarakteriga qarab: jamoa himoya vositalari (JHV) va shaxsiy himoya vositalariga (ShHV) bo'linadi. Bularning har biri taktik qo'llanilishiga qarab tasniflanadi. Jamoa himoya vositalariga: shovqindan, titrashdan, issiqdan, sovuqdan, elektrostatik zaryadlardan, zararli changlardan, radiatsiya nuridan va boshqa ta'sirlardan himoyalovchi: to'siqlar, blokirovkalar, tormozlar, yorug'lik va ovoz signallari, xavfsizlik asboblari, xavfsizlik belboqlari, avtomatik harorat qurilmalari, masofadan boshqarish vositalari, elektr jihozlarini yerga ulash qurilmalari, shamollatish, yoritish, sovutish, izolatsiyalash, germetizatsiyalash vositalari va boshqalar kiradi.

Shaxsiy himoya vositalari, asosan, inson tana a'zolari (nafas olish yo'llari, yuz, ko'z, bosh, eshitish a'zolari, teri va boshqalar) himoyalovchi vositlarga bo'linadi. Shaxsiy himoya vositalari qo'llanilishiga qarab bir necha sinflarga bo'linadi.

- ✓ himoya kostyumlari (pnevma-gidrokastyum, skafandrlar);
- ✓ maxsus kiyimlar (kombenzonlar, yarim kombenzonlar, kurtkalar, shimlar, kostyumlar, xalat, fartuk, nimcha, paltolar);
- ✓ maxsus oyoq kiyimlar (etik, yarim etik, botinka, kalish va boshqalar);
- ✓ nafas olish organlarini himoyalovchi vositalar (gazniqoblar, resperatorlar, pnevmomaskalar);
- ✓ boshni himoyalash vositalari (kaska, shlem, shapka, qalpoq, shlyapalar);
- ✓ qo'lqoplar, ko'z yonaklar, shovqindan saqlovchi vositalar, himoya tasmalari, belbog'lar, dielektrik poyonoz, qo'l ushlatgich - ilgaklar va boshqalar.
- ✓ teri a'zolarini saqlovchi dermatologik vositalar (sovun, pasta, krem, mazlar);
- ✓ odam boshini mexanik va elektr toki ta'siridan himoyalovchi kaskalar (tekstolitli, plastmassali, vinilplastli, shishapastli xillari);

Mexanik shikastlanishdan, termik kuyishdan, kislota, ishqor, tuzlar, erituvchilar, zararli va terini qizdiruvchi moddalar, elektr toki ta'siridan qo'lni himoya qilish uchun paxtadan, kanopdan, sherst gazlamasi, charm, rezina, polimer materiallardan tayyorlangan qo'lqoplardan foydalaniladi. Sanoat korxonlarida ishchi-xizmatchilar himoya kaskasini kiyib yurishlari kerak. Ayollar esa sochlarini ixchamlashtirib, ro'm ol o'rab ish yuritishlari lozim.

Adabiyot:

1. Tojiyev M.X, Nigmatov I., Ithomov M. Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi. O‘quv qo‘llanma. - T.: M.Ch. «Ta’lim manbai», 2002.
2. Nigmatov I., Tojiyev M.X. Favqulodda vaziyatlar va fuqoro muhofazasi. Darslik. Toshkent, 2011.
3. Азимов Х.А. Бино ва иншоотларда ёнғин хавфсизлиги. Ўқув кўлланма. - Т.: 2005.
4. И. Юлдашев О.Р., Хасанова О.Т., Джалалов У.Х., Турагалов Т. Аварийно-спасательные работы. Учебное пособие. - Т.: 2008.
5. Рахмонов И., Вахобов У .В., Ёкубов Х- Фавкулодда ҳолатларда шикастланганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш. - Т.: «Фан», 2005.

